

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.44>

ТЕМПОРАЛЬНА ДІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Ляшко Дмитро Володимирович,

orcid.org/0009-0005-0989-2839

аспірант

Національного університету водного господарства
та природокористування,

адвокат, керуючий партнер адвокатського об'єднання «Істина»

У статті відображено результати комплексного дослідження однієї з найбільш дискусійних та досі невіршених проблем сучасного кримінального права - визначення темпоральних (часових) меж дії результатів судового тлумачення кримінального закону. З огляду на вимоги принципу правової визначеності, який гарантує стабільність тексту закону та передбачуваність його застосування, перед правозастосовною практикою постає фундаментальна дилема. З одного боку, судочинство повинне забезпечувати єдність судової практики та можливість динамічної адаптації закону до суспільних відносин. З іншого боку, раптова зміна правових позицій вищих судових інстанцій здатна створювати феномен «неочікуваної ретроспективності», що прямо суперечить вимогам справедливості.

У роботі проведено ґрунтовний аналіз природи судового тлумачення, яке в умовах сучасної правової реальності виступає потужним інструментом відкриття та доповнення права. Шляхом дослідження практики ЄСПЛ та запропонованої Венеційською комісією концепції «суддетвореного права» обґрунтовано, що правові позиції вищих судових інстанцій фактично набувають рис нормативного характеру. Зроблено висновок, що зворотна дія результатів судового тлумачення можлива, хоча прямо і не передбачена законодавчо.

Констатовано, що можливість ретроспективного застосування висновків Верховного Суду є винятковою юридичною проблемою, яка потребує вирішення. Особливу увагу приділено протиріччю між закріпленою у статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод заборонаю зворотної дії права та необхідністю єдності судової практики, поєднаної з її динамізмом. Встановлено, що на відміну від чітко регламентованих положень щодо зворотної дії кримінального закону в часі закріплених у ст. 5 Кримінального кодексу України та ст. 58 Конституції України, можливість та умови темпоральної дії судових позицій Верховного Суду досі залишається поза увагою вітчизняного законодавця. Це створює істотний ризик застосування нових, суворіших судових інтерпретацій до діянь, вчинених у минулому, коли суб'єкт правовідносин цілком обґрунтовано покладався на попередні офіційні роз'яснення або сталу судову практику.

Висловлено міркування що ситуація, коли «динамічне тлумачення» діє ретроактивно, погіршуючи становище особи, суперечить фундаментальним стандартам передбачуваності. Автор обґрунтовує необхідність захисту «легітимних очікувань» суб'єкта правовідносин та пропонує науково-практичні підходи до обмеження ретроспективного застосування результатів судового тлумачення, що погіршують становище обвинуваченого. Автором проаналізовано зарубіжний досвід вирішення цієї проблеми та наведено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України та формування спеціальної позиції Верховного Суду щодо часових меж дії власних правових висновків.

Наукова новизна дослідження полягає у доведенні тези про те, що правові висновки Верховного Суду, які змінюють усталене тлумачення кримінально-правової норми в бік посилення відповідальності, слід розглядати як «новий суворіший закон» у контексті ст. 5 Кримінального кодексу, ст. 58 Конституції України та ст. 7 Конвенції.

Запропоновано конкретні науково-практичні підходи до захисту «легітимних очікувань» обвинуваченого. Зокрема, обґрунтовано необхідність законодавчого вдосконалення шляхом доповнення КК України або Закону України «Про судоустрій і статус суддів» прямою нормою про те, що зміна правової позиції на менш сприятливу не поширюється на діяння,

вчинені до її оприлюднення. Як альтернативний або перехідний механізм запропоновано алгоритм суддівського самоврегулювання: формування Великою Палатою Верховного Суду спеціальної позиції, за якою суд під час відступу від попередньої практики зобов'язаний прямо зазначати часові межі дії свого нового висновку, обмежуючи його застосування виключно на майбутнє.

Стаття розрахована на науковців, суддів, адвокатів та всіх, хто цікавиться проблемами реалізації верховенства права в кримінальній юстиції.

Ключові слова: судове тлумачення, темпоральна дія, зворотна дія, правові висновки, легітимні очікування.

Lyashko Dmytro. Temporal effect of the results of judicial interpretation of Criminal Law

The article presents the results of a comprehensive study of one of the most debatable and still unresolved problems of modern criminal law: determining the temporal boundaries of the effect of the judicial interpretation of criminal law. Given the requirements of the principle of legal certainty, which guarantees the stability of the law's text and the predictability of its application, law-applying practice faces a fundamental dilemma. On the one hand, the administration of justice must ensure the uniformity of judicial practice and the dynamic adaptation of the law to social relations. On the other hand, a sudden change in the legal positions of higher courts can create the phenomenon of «unexpected retrospectivity,» which directly contradicts the requirements of fairness.

The paper provides a thorough analysis of the nature of judicial interpretation, which in the context of modern legal reality acts as a powerful tool for discovering and supplementing the law. By examining the practice of the European Court of Human Rights (ECtHR) and the concept of «judge-made law» proposed by the Venice Commission, it is substantiated that the legal positions of higher courts actually acquire normative features. It is concluded that the retroactive effect of the results of judicial interpretation is possible, although not explicitly provided for by legislation.

It is stated that the possibility of retroactive application of the Supreme Court's conclusions is an exceptional legal problem that requires a solution. Particular attention is paid to the contradiction between the prohibition of the retroactive effect of law, enshrined in Article 7 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the need for uniformity of judicial practice combined with its dynamism. It is established that, unlike the clearly regulated provisions regarding the retroactive effect of criminal law enshrined in Article 5 of the Criminal Code of Ukraine and Article 58 of the Constitution of Ukraine, the possibility and conditions of the temporal effect of the legal positions of the Supreme Court still remain outside the attention of the domestic legislator. This creates a significant risk of applying new, stricter judicial interpretations to acts committed in the past, when the subject of legal relations quite reasonably relied on previous official clarifications or established judicial practice.

It is argued that a situation where «dynamic interpretation» operates retroactively, worsening a person's position, contradicts fundamental standards of predictability. The author substantiates the need to protect the «legitimate expectations» of the subject of legal relations and proposes scientific and practical approaches to limiting the retrospective application of the results of judicial interpretation that worsen the position of the accused. The author analyzes foreign experience in solving this problem and provides proposals for improving the legislation of Ukraine and formulating a special position of the Supreme Court regarding the temporal boundaries of the effect of its own legal conclusions.

The scientific novelty of the study lies in proving the thesis that the legal conclusions of the Supreme Court, which change the established interpretation of a criminal law norm towards increased liability, should be considered as a «new, stricter law» in the context of Article 5 of the Criminal Code, Article 58 of the Constitution of Ukraine, and Article 7 of the Convention.

Specific scientific and practical approaches to protecting the «legitimate expectations» of the accused are proposed. In particular, the necessity of legislative improvement is substantiated by supplementing the Criminal Code of Ukraine or the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» with a direct norm stating that a change in the legal position to a less favorable one does not apply to acts committed prior to its publication. As an alternative or transitional mechanism, an algorithm for judicial self-regulation is proposed: the formulation by the Grand Chamber of the Supreme Court of a special position according to which the court,

when departing from previous practice, is obliged to explicitly indicate the temporal boundaries of its new conclusion, limiting its application exclusively to the future.

The article is intended for scholars, judges, practicing attorneys, and anyone interested in the problems of implementing the rule of law in criminal justice.

Key words: *judicial interpretation, temporal effect, retroactive effect, legal conclusions, legitimate expectations.*

Постановка проблеми. Принцип правової визначеності є фундаментальною складовою верховенства права. Він вимагає чіткої регламентації прав, меж дозволеної поведінки, підстав відповідальності, а також сталості правових норм та передбачуваності механізмів їх зміни. Хоча ця вимога є універсальною для всіх сфер суспільних відносин, особливої ваги вона набуває у сфері кримінального права, де чітке встановлення меж легітимної поведінки є визначальним чинником справедливості регулювання.

Традиційно правову визначеність прийнято асоціювати виключно з текстом закону. Проте сучасна правозастосовна практика переконливо свідчить, що закон не функціонує ізольовано від його судового тлумачення. Це зумовлює об'єктивну необхідність поширити гарантії правової визначеності й на результати судового тлумачення, насамперед - на правові позиції Верховного Суду.

Головна практична проблема полягає у пошуку балансу між необхідністю збереження юридичної визначеності та об'єктивною динамічністю судової практики, яка мусить адаптуватися до швидких змін суспільних відносин. У випадках, коли зміна правової позиції призводить до тлумачення норми у менш сприятливий для особи спосіб, виникає закономірне питання: чи може така нова позиція застосовуватися ретроспективно - до подій, що мали місце до її офіційного викладення? Оцінювання правомірності дій особи на основі правозастосовних підходів, яких об'єктивно не існувало на момент вчинення діяння, викликає обґрунтовані сумніви щодо справедливості такого підходу.

Наразі у вітчизняному кримінальному праві спостерігається парадоксальна ситуація: правила зворотної дії в часі для кримінального закону регламентовані максимально чітко, тоді як для результатів судового тлумачення аналогічні правила взагалі не передбачені. Питання

темпоральних меж дії результатів судового тлумачення залишається законодавчо неврегульованим.

Зазначений стан речей формує складну правову проблему: як забезпечити ефективну юридичну визначеність та гарантувати належний захист легітимних очікувань учасників кримінальних правовідносин, водночас не позбавляючи судову практику необхідного динамізму та здатності до розвитку.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного теоретико-практичного аналізу проблеми темпоральної (часової) дії результатів судового тлумачення закону про кримінальну відповідальність, а також у науковому обґрунтуванні необхідності офіційного нормативного врегулювання умов і меж зворотної дії правових позицій Верховного Суду задля гарантування принципу правової визначеності та належного захисту легітимних очікувань учасників кримінальних правовідносин.

Стан опрацювання проблеми. Фундаментальні питання правової визначеності досліджувалася багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими: А. Дайсі, Ф. Гаєком, С. Погребняком, М. Козюброю, С. Головатим. Вагомий внесок у дослідження критеріїв якості кримінального закону зробили В. Навроцький, В. Тertiшник, М. Хавронюк. Окремі аспекти теоретичних засад судового правозастосування та юридичного тлумачення за умов наявності прогалін у праві досліджували О. Копитова, Д. Присяжнюк, В. Барильченко та Н. Панченко. Проблематика темпоральної дії правових актів ґрунтовно розкрита у працях П. Гуйвана, П. Рабіновича, Д. Супруна, С. Шевчука та інших науковців. Безпосередньо ж проблема впливу судового тлумачення на правову визначеність кримінального закону висвітлена у працях З. Загиней-Заболотенко, О. Пушняка, Д. Скрипник, Т. Фулей.

Віддаючи належне науковим здобуткам науковців, варто визнати, що єдиного комплексного дослідження, присвяченого визначенню часових меж дії результатів судового тлумачення кримінального закону, у вітчизняній доктрині досі не проведено. Аналіз фахової літератури свідчить, що переважна більшість наукових праць фокусується на самій природі результатів судового тлумачення, їх обов'язковості та послідовності формування, місця в правовій доктрині.

При цьому поза увагою дослідників залишається розробка дієвого механізму захисту прав учасників кримінальних правовідносин від неочікуваної ретроспективності судових позицій, які здатні погіршити правове становище особи. Відсутність нормативного врегулювання цього аспекту правозастосування генерує стан правової невпевненості, допускаючи ризик настання негативних наслідків через застосування нових правових позицій до правовідносин, що виникли до їх офіційного формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із доктринальних елементів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який передбачає право особи у своїх діях розраховувати на стабільність існуючого законодавства та можливість передбачення наслідків застосування норм права [1]. Правова визначеність є важливим показником ефективності та справедливості правового регулювання. Особливо відчутною є її значущість у сфері кримінальних правовідносин. Кожен, кого може стосуватися правова норма, якою встановлені певні обмеження чи заборони, повинен мати реальну можливість чітко розуміти межі своєї правомірної поведінки, вихід за які визнається правопорушенням. За інших умов обмежувальна норма втратила б свою регуляторну функцію, перетворившись виключно на засіб необґрунтованого владного примусу.

Правопорушення має бути чітко встановлено в законі. Ця вимога вважається дотриманою, якщо особа може дізнатися на основі формулювання відповідного положення та, у разі потреби, за допомогою його судового тлумачення, які саме дії чи бездіяльність є підставою для кри-

мінальної відповідальності [2, с. 51–52].

Не менш важливим складником юридичної визначеності кримінального права є гарантування прямої часової дії правових норм, поєднане з неможливістю їх зворотної дії (застосування до відносин та подій, які виникли раніше прийняття правового акта). Єдиним винятком із цього правила є випадок, коли новий закон покращує становище особи (передбачає додаткові права, скасовує карність діяння, пом'якшує вид чи міру покарання). Такий підхід до визначення умов дії правових норм у часі є сталим та є очікуваним результатом функціонування права в умовах змін суспільних відносин, методів та умов державного регулювання, підходів до праворозуміння.

Наведені правила темпоральної дії правових норм офіційно закріплені у статті 58 Конституції України, яка формує один з найважливіших загально-визнаних принципів сучасного права, проголошуючи, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків пом'якшення або скасування відповідальності особи [3].

За цим конституційним приписом дію нормативно-правового акта в часі слід розуміти так: вона починається з моменту набрання актом чинності й припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце [4].

Обмеження зворотної дії нормативно-правових актів у часі закріплено зокрема і у статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. «Ніякого покарання без закону», згідно з якою: «Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення» [5]. Здійснюючи розширене тлумачення цієї норми, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у рішенні у справі «Пухк проти Естонії» зазначив, що її дія

не обмежується виключно заборонаю ретроспективного застосування кримінального законодавства на шкоду обвинуваченому. Вона також втілює принцип, згідно з яким тільки закон може визначити кримінальне правопорушення та встановити покарання (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), а також принцип, за яким кримінальне право не повинно тлумачитися розширювально на шкоду обвинуваченому (наприклад, за аналогією). Суд констатував, що застосування нового закону ретроспективно до діянь, які за попередньою редакцією не утворювали складу злочину, є прямим порушенням статті 7 Конвенції [6]. У справі *Del Río Prada* проти Іспанії Велика Палата ЄСПЛ пішла ще далі, визнавши порушенням статті 7 Конвенції ретроспективне застосування нової судової доктрини Верховного Суду Іспанії (так званої «доктрини Парот»), яка змінила спосіб обчислення максимального строку ув'язнення і призвела до істотного збільшення реального строку покарання заявниці порівняно з практикою, що існувала на момент її засудження [7].

В Україні умови часової дії закону про кримінальну відповідальність чітко регламентовані нормами Кримінального кодексу України. Згідно з ч. 2 ст. 4 Кримінального кодексу України: «злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння» [8]. Таким чином, особа не може нести кримінальну відповідальність за діяння, вчинені до набрання чинності законом, яким ці діяння криміналізовано. Статтею 5 Кримінального кодексу України також зазначає, що: «закон про кримінальну відповідальність, що встановлює кримінальну протиправність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі». Цією ж статтею передбачено виняток, який формує особливість кримінально-правового регулювання, згідно з якою: «Закон про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище

особи, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість» [8]. Такий виняток спрямований на максимальний захист інтересів особи, яка потенційно може зазнати кримінально-процесуального примусу, гарантуючи застосування щодо неї найбільш сприятливої редакції правового регулювання, з усіх існуючих. Тож умови часової дії закону про кримінальну відповідальність в цілому є доволі чіткими та зрозумілими. Вони визначені в нормах національних законодавчих актів та міжнародних конвенцій. Практика їх застосування є усталеною, логічною та передбачуваною.

Поряд із цим, у теорії кримінального права досі залишається невирішеним питання можливості поширення правил зворотної (ретроспективної) дії у часі не лише на норми закону, а й на результати судового тлумачення, викладені у правових позиціях Верховного Суду. У зв'язку із цим, у юридичних дискусіях все частіше постає питання про місце результатів судового тлумачення в системі джерел права, можливість судової правотворчості, застосування судового прецеденту.

Національне законодавство формально не визнає судові рішення джерелом права. Актам судового тлумачення надається радше факультативний характер, згідно з яким основним змістом їхнього застосування є покращення якості правозастосовної практики, подолання правових прогалин, забезпечення єдності правозастосовних підходів.

Водночас, попри відсутність офіційного статусу правових норм, результати судового тлумачення мають вагомий вплив на правозастосовчу практику, набуваючи рис елементів правової доктрини. Згідно з ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права [9]. Неврахування правової пози-

ції Верховного Суду щодо застосування норми права визнається самостійною підставою для скасування судового рішення, у разі його перегляду судом вищої інстанції. Відповідно, акти тлумачення здатні набувати вирішального значення під час вирішення кримінально-правових спорів.

Разом з тим, можливість поширення правил щодо умов дії правових норм в часі на результати судового тлумачення на рівні законодавства: Конституції України, Закону України «Про судоустрой та статус суддів», Кримінального та Кримінально процесуального кодексів України не передбачена. За умови відсутності визнання можна припустити, що зворотна дія результатів судового тлумачення в часі неможлива. Однак чи дійсно це так? Особливістю актів судового тлумачення порівняно з законодавчими нормами є те, що їх застосування є прерогативою та обов'язком суду. Вирішуючи конкретний спір, суд здійснює аналіз норми права, тлумачить та здійснює пошук закладеної у неї цінності, поєднуючи зміст норми з правовими позиціями щодо способу її застосування.

При цьому законодавство не містить жодних обмежень щодо можливості застосування для оцінки легітимності дій особи тієї правової позиції, яка була сформована вже після вчинення відповідних дій. Незастосування актуальної правової позиції, навіть якщо вона погіршує становище особи, може стати підставою для скасування рішення судом вищої інстанції.

Такий стан речей спричиняє об'єктивну колізію: чи є справедливим притягнення особи до кримінальної відповідальності за дію, злочинність якої вбачається з ново-сформованої правової позиції ВС, якої об'єктивно не існувало на момент вчинення діяння. Скажімо, якщо диспозиція кримінальної норми є недостатньо чіткою чи містить загальний перелік умов відповідальності який недостатньо конкретизований. Здійснюючи тлумачення подібної норми суд здатний сформулювати правову позицію, якою конкретизувати її зміст, визначивши чіткі критерії неправомірності дії особи. Отож чи справедливою була б ситуація за якої особу можна було б притягнути до кримінальної відпові-

дальності за дію, яка чітко не була визначена злочинною, однак злочинність якої вбачається з ново-сформованої правової позиції Верховного Суду, якої не існувало на момент дії? Чи могла особа передбачити ймовірність такої зміни?

Це дозволяє виокремити питання захисту «легітимних очікувань» в контексті темпоральних умов дії правових позицій Верховного Суду як самостійну науково-практичну проблему. Аналогічно постає питання забезпечення остаточності ухвалених раніше судових рішень, які обґрунтовувалися попередньою правовою позицією. Скажімо, як слід оцінювати дії органів розслідування чи обвинувачення, якщо вони здійснювалися з врахуванням правової позиції, від якої в подальшому здійснено відступ. Чи могли учасники правовідносин спрогнозувати такий відступ?

Таким чином, з'ясування умов темпоральної дії правових висновків Верховного Суду здатних врахувати особливості зворотної дії кримінального закону, забезпечити остаточність судових рішень та єдність судової практики, в поєднанні з розумною можливістю їх перегляду у виняткових випадках, є визначальною проблемою юридичної практики. Перед правовою спільнотою постає ряд питань: як динамічна зміна позицій Верховного Суду впливає на передбачуваність права для особи, якої вона стосується; чи має зміна судового тлумачення підкорятися тим самим правилам незворотності, що й зміна кримінального закону, особливо коли це стосується погіршення становища обвинуваченого; яку «редакцію» правової позиції слід застосовувати, у разі якщо вона змінювалася після вчинення злочину?

Слід зауважити, що єдиного підходу до вирішення цих питань наразі не сформовано. Науковий аналіз проблеми вимагає виходу за межі національної правової доктрини.

Світова юридична практика сформувала різні підходи до визначення темпоральних умов дії судової практики. Для прикладу, в країнах англо-американської правової сім'ї (США, Велика Британія, Канада) діє доктрина перспективної дії прецеденту, за якого Суд вищої інстан-

ції, який ухвалює рішення, що докорінно змінює попередню практику (особливо в бік посилення відповідальності), прямо вказує у тексті рішення, що нове правило діятиме виключно на майбутнє (Prospective Overruling). Діяння ж вчинені до ухвалення цього рішення, продовжують оцінюватися за старими правилами.

Країни романо-германської правової сім'ї (Німеччина, Австрія) реалізують можливість захисту легітимних очікувань, шляхом визнання права Конституційного суду заблокувати раптово і непередбачувану зміну сталої судової практики, яка погіршує становище особи. В країнах Латинської Америки часові рамки дії правових позицій визначаються самим же судом, який їх змінює, шляхом спеціальної вказівки про це у тексті рішення, або ж шляхом ухвалення узагальненої правової позиції щодо умов такої дії.

Теоретично можливою також є модель законодавчого закріплення заборони ретроспективного судового тлумачення безпосередньо у тексті нормативно-правових актів, що може бути реалізовано скажімо доповненням загальної частини кримінального кодексу нормою, яка б прирівнювала зміну обов'язкової судової практики до зміни самого закону, для прикладу: «Зміна правового висновку суду касаційної інстанції, що погіршує правове становище особи, не має зворотної дії в часі». Водночас така зміна вимагала б визнання судової практики офіційним джерелом права, що суперечить класичній парадигмі позитивізму.

Зважаючи на те, що за національною правовою традицією прослідковується поступальний рух до визнання можливості «м'якої» судової правотворчості, можемо припустити, що проблема темпоральної дії результатів судового тлумачення з часом усе ж буде вирішена на державному рівні. На переконання автора, певні кроки в цьому напрямку можуть бути вчинені вже зараз, шляхом формування Великою Палатою Верховного Суду у межах однієї з показових справ фундаментального правового висновку щодо умов темпоральної дії судових рішень, у яких здійснюється відступ під діючої правової позиції. Суддівське самоврегулювання спроможне сфор-

мувати правило, згідно з яким, у разі відступу від попередньої правової позиції на гірше для обвинуваченого, суд повинен прямо зазначати в мотивувальній частині рішення умови його темпоральної дії, для прикладу: «застосування виключно до діянь, вчинених після проголошення рішення».

Водночас, наведені міркування є радше теоретичними. Вирішення описаної проблеми потребує активізації загальнонаціональної наукової думки та проведення ґрунтовних наукових досліджень спрямованих на пошук найоптимальнішого шляху правового регулювання.

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що темпоральна дія результатів судового тлумачення є критичною точкою дотику між динамізмом права та його стабільністю. За підсумками дослідження можемо сформулювати основні висновки:

Судове тлумачення є невід'ємною частиною права, тож на нього повинні поширюватися загальні вимоги правової визначеності кримінального закону, включаючи категоричну заборону зворотної дії у часі в разі погіршення правового становища особи.

Діюча правозастосовна практика «автоматичної ретроспективності» нових правових позицій Верховного Суду у кримінальних провадженнях (можливості їх застосування до подій, які мали місце раніше моменту їх прийняття) суперечить принципу захисту легітимних очікувань та положенням статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Системне вирішення проблеми потребує пошуку збалансованого підходу до регулювання: доповнення КК України або Закону України «Про судоустрій і статус суддів» прямою нормою про те, що зміна правової позиції на менш сприятливу не може поширюватися на діяння, вчинені до моменту її офіційного оприлюднення; по-друге, передбачення чітких нормативних механізмів зворотної дії результатів судового тлумачення для тих випадків, коли така зміна пом'якшує правове становище особи; аналізу можливості суддівського самоврегулювання засобами узагальнюючого правового тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 р. № 6-р/2019. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/6-r2019>.
2. Матвєєва Ю. І. Правова визначеність та суддівське правотворення. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2010. Том 103. С. 50–53.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
4. Рішення Конституційного Суду України від 09.02.1999 № 1-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v001p710-99>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
6. Пухк проти Естонії (Case of Puhk v. Estonia) Рішення ЄСПЛ від 10.02.2004, заява № 55103/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61628%22%5D%7D> .
7. Дель Ріо Прада проти Іспанії (Case of Del Rio Prada v. Spain) Рішення ЄСПЛ від 21.10.2013, заява № 42750/09. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES013139>.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)